

Rammeverk for eksamen

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 14.02.2017

Innhold

1.Hva er rammeverk for sentralt gitt skriftlig eksamen?

2.Hva er eksamen?

3.Organiseringen av arbeidet med eksamen

- 3.1 Sentralt gitt skriftlig eksamen i yrkesfag

4.Kvalitetssikring av eksamen og sensur

- 4.1 Overordnede kvalitetskrav til eksamen og sensur
- 4.2 Kompetansebegrepet
- 4.3 Retningslinjer for å sikre kvalitet på eksamen
- 4.4 Sikkerhet og taushetsplikt
- 4.5 Kvalitetssikring av sensuren

5. Analyse av eksamen og bruk av resultatene

- 5.1 Spørreskjema til sensorer
- 5.2 Eksamensrapporter

6. Avslutning

1.Hva er rammeverk for sentralt gitt skriftlig eksamen?

Hensikten med et felles rammeverk for sentralt gitt eksamen er å etablere et felles grunnlag for kvalitetssikring og kvalitetsstyring av Utdanningsdirektoratets arbeid med eksamen.

Rammeverket er retningsgivende for kvalitetssikringsarbeidet med sentralt gitt skriftlig eksamen og skal brukes av Utdanningsdirektoratet med fagnemnder, men også av fylkeskommuner, fylkesmenn og sensorer. Rammeverket har til hensikt å sikre stabilitet og kvalitet og å gi omverden bedre informasjon om vårt arbeid med eksamen.

Rammeverket omfatter formålet med eksamen, hvordan prosessen med å lage eksamensoppgaver styres og kvalitetssikres, og hvordan Utdanningsdirektoratet sikrer mest mulig rettferdig sensur. Til slutt omtaler vi analyse av eksamen og bruk av resultatene.

Dokumentet omtaler rollene de ulike aktørene har og forventinger som ligger i regelverket.

2.Hva er eksamen?

Sentralt gitt skriftlig eksamen er en sluttvurdering, hvor kandidaten skal få anledning til å vise sin kompetanse ved å løse en oppgave og/eller en kompleks utfordring. Det er læreplanen som er utgangspunkt for utarbeidelse av eksamensoppgavene. Kompetansemålene i læreplanen er grunnlaget for vurdering av kompetansen kandidaten viser i eksamensbesvarelsen.

Flere bestemmelser i forskrift til opplæringsloven, kapittel 3.

Individuell vurdering i grunnskolen og vidaregåande opplæring danner grunnlaget for sluttvurdering og sentralt gitt skriftlig eksamen (§3-1, § 3-3, §3-17, §3-25, §3-28a). Tilsvarende bestemmelser finnes i kap.3 i forskrift til friskoleloven.

Forskrift til opplæringsloven kap. 3 VIII omtaler særlige bestemmelser om fag- og svenneprøven og kompetanseprøven. I dette delkapittelet står det også om sentralt gitt skriftlig eksamen i læretiden for særskilte lærefag, særløpsfag og lærlinger som tar programfagene i bedrift (§§3-52-3-54). Delkapittelet regulerer også sentralt gitt skriftlig eksamen for praksiskandidater (§3-55).

Formålet med eksamen er todelt. Kandidaten skal få anledning til å vise sin kompetanse i samsvar med læreplanen, og eksamenskarakteren skal gi informasjon om kandidatens individuelle kompetanse i faget, slik den ble uttrykt på eksamensdagen.

3.Organiseringen av arbeidet med eksamen

Arbeidet med sentralt gitt skriftlig eksamen i Norge omfatter og involverer flere ulike instanser med ulike ansvarsområder.

Utdanningsdirektoratet

Utdanningsdirektoratet har ansvar for utvikling, gjennomføring og forvaltning av det sammenhengende prøve- og vurderingssystemet. Dette inkluderer sentralt gitt eksamen med tilhørende informasjons- og

veiledningsmateriell jf. Tildelingsbrevet fra Kunnskapsdepartementet 2016 s. 29).

Utdanningsdirektoratet kan også annullere eksamen, hvis det er gjort formelle feil ved avviklingen av eksamen eller hvis eksamen av andre årsaker ikke er avviklet i samsvar med regelverket (§3-37 i forskrift til opplæringsloven). Annulleringen skjer vanligvis etter søknad, men kan også initieres av Utdanningsdirektoratet.

Fylkesmannen

- Fylkesmannen oppnevner sensorer etter forslag fra skoleleder/rektor i de forskjellige fagene på grunnskolen og i videregående opplæring. I grunnskolen velger de også oppmenn for sin region.
- Fylkesmannen har ansvar for å gjennomføre fellessensurmøtene.
- Fylkesmannen har ansvar for å administrere klagebehandlingen etter sentralt gitt eksamen (kap. 5 i forskrift til opplæringsloven)
- Fylkesmannen bistår Utdanningsdirektoratet med å gjennomføre sensorskoleringen

Til grunnskolens eksamen oppnevnes det oppmenn innenfor hvert fag og hver region. I sensuren er det oppmennenes¹ oppgave å fungere som et bindeledd mellom sensorene og Utdanningsdirektoratet/fagnemnd /fylkesmennene. Oppmennene er med på å skape nasjonalt tolkningsfellesskap gjennom deltakelse på forhåndssensuren. Oppmannens rolle er

- å bistå Utdanningsdirektoratet og fagnemnden med sensorskoleringer
- å bidra til rettferdig sensur: når sensorer ikke klarer å bli enige om vurderingen av en besvarelse, fastsetter oppmennene karakteren

Skoleeiere - kommuner og fylkeskommuner

Skoleeier har det lokale ansvaret for gjennomføringen av sentralt gitt skriftlig eksamen i grunnskolen og i den videregående opplæringen. Dette gjelder både sentralt gitt skriftlig eksamen og de lokalt gitte eksamenene (skriftlig, muntlig, praktisk, muntlig-praktisk). Skoleeier har også ansvaret for trekk av fag og kandidater ut fra de rammene som er satt av Utdanningsdirektoratet. Dette gjelder også for friskolene.

For yrkesfagene har fylkeskommunene i tillegg ansvar for sensur, oppnevning av sensorer og klage.

Fagnemnder

Fagnemndene utarbeider eksamensoppgaver på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. I samarbeid med Utdanningsdirektoratet har nemndene ansvar for at oppgavene er i tråd med læreplanverket for Kunnskapsløftet og relevante bestemmelser i forskrift til Opplæringsloven. Der det er forhåndssensur i faget, har fagnemndene ansvar for å lede denne. Fagnemndenes roller på sensorskolering varierer fra fag til fag.

Fagnemndene består av fra to til seks fagpersoner, og det er Utdanningsdirektoratet som bestemmer hvem som skal sitte i fagnemndene og sørge for rulling i disse. Det er et viktig prinsipp at personene i

fagnemndene skal ha undervisningserfaring fra faget eller ha solid fagkompetanse i faget. I tillegg skal medlemmene i fagnemndene representere ulike deler av landet, der det er relevant og komplettere hverandre med hensyn til bakgrunn og kompetanse.

Eksterne konsulenter

Eksterne konsulenter gir tilbakemelding til fagnemndene og Utdanningsdirektoratet på oppgaveutkastet. Eksterne konsulenter skal tale kandidatens sak, og er en viktig del av kvalitetssikringen av eksamensoppgaver.

Sensorer

Sensorene har ansvar for å sensurere eksamensbesvarelser i tråd med kompetansemålene i læreplanen og kjennetegnene på måloppnåelse i eksamensveiledningen. Sensorene inngår en forpliktende oppdragsavtale med Fylkesmannen. Sensorer er forpliktet til å følge, og holde seg orientert om, de retningslinjer som til enhver tid gis av Fylkesmannen på vegne av Utdanningsdirektoratet.

Det skal være rullering av sensorer i alle fag over tid for å sikre at flere får ta del i sensorskoleringen.

1) I videregående opplæring brukes begrepet formøteledere

3.1 Sentralt gitt skriftlig eksamen i yrkesfag

Sentralt gitt skriftlig eksamen i yrkesfag skiller seg ut fra de andre sentralt gitt skriftlige eksamener ved at det er en sentral eksamen med lokal sensur.

Utdanningsdirektoratet har ansvar for styring og organisering av arbeidet med eksamensoppgaver i yrkesfag. Fagnemndene lager eksamensoppgavene. Eksamensoppgavene skal være i samsvar med læreplanene og kravene i opplæringsloven med forskrifter.

Vurdering av besvarelser i sentralt gitt skriftlig eksamen på yrkesfag er derimot et lokalt ansvar og fylkeskommunen har ansvaret for å oppnevne sensorer. Sensuren kvalitetssikres lokalt.

4.Kvalitetssikring av eksamen og sensur

De overordnede kravene til kvalitetssikring av eksamen og sensur finner vi i forskrift til opplæringsloven og i læreplanverket. Rutiner og retningslinjer internt i direktoratet og blant eksterne fageksperter er kvalitetssikrende tiltak som sikrer at eksamen er valid og at sensuren er pålitelig.

4.1 Overordnede kvalitetskrav til eksamen og sensur

Eksamen og forberedelsesdeler utarbeides i tråd med forskrift til opplæringsloven og læreplanverket. Eksamen skal være praksisnær og gjenspeile læreplanene slik at det som blir vurdert er i samsvar med kompetansemålene i læreplanen. Forskrift til opplæringsloven §3-25 gir blant annet følgende overordnede rammer:

- eksamen skal være i samsvar med læreplanverket
- eksamen skal organiseres slik at kandidaten kan få vist kompetansen sin i faget
- eksamenskarakteren skal fastsettes på individuelt grunnlag og gi uttrykk for kompetansen til kandidaten slik den kommer frem på eksamen

4.2 Kompetansebegrepet

Felles forståelse av kompetansebegrepet er en forutsetning for å lage gode eksamensoppgaver og for å sikre rettferdig sensur.

Kompetanse i LK06 er forstått som *evnen til å løse oppgaver og mestre komplekse utfordringer. Elevene viser kompetanse i konkrete situasjoner ved å bruke kunnskaper og ferdigheter til å løse oppgaver.*

Å løse oppgaver og å mestre komplekse utfordringer har ulik betydning i de forskjellige fagene. Hva dette innebærer for hvert enkelt fag er kjernen i fagnemndenes arbeid med eksamen. Ut fra dette velger de tema, hovedområder, kompetansemål og oppgavetyper som er relevante å prøve til eksamen. I noen læreplaner vil det være mulig å dekke nærmest alle kompetansemål, mens det i andre læreplaner vil være kompetansemål som ikke kan prøves til skriftlig eksamen.

Gjennom opplæringen konkretiserer skolene kompetansemålene i læreplanen. Eksamensoppgavene må derfor favne bredt og gi alle mulighet til å vise sin kompetanse i faget, uavhengig av hvordan opplæringen har vært organisert. Videre må kompetansemålene leses i lys av formålet med faget, beskrivelser av hovedområdene og de grunnleggende ferdighetene (Retningslinjer for utforming av læreplaner for fag, Kunnskapsdepartementet 2011).

4.3 Retningslinjer for å sikre kvalitet på eksamen

Eksamen skal:

- dekke sentrale deler av læreplanen og gjenspeile læreplanen og formålet med faget
- gi kandidater på alle nivå mulighet til å vise sin kompetanse
- ha tydelige oppgaver slik at sensor og kandidat har felles forståelse av hvilken kompetanse som prøves og hva som kjennetegner et relevant og presist svar på oppgaven

- formuleres slik at de egner seg til en eksamen med alle hjelpemidler tillatt og legge til rette for at kandidatene kan bruke hjelpemidler på en fornuftig måte
- der faget har forberedelsesdel, ha et innhold i forberedelsesdelen som er relevant for eksamen, uten å avsløre innholdet i selve eksamensoppgaven. Forberedelsesdelen skal gi kandidaten tilgang til tekster og andre ressurser som gir en indikasjon på eksamensoppgavens tema eller innhold, og som kan eller skal anvendes på selve eksamensdagen. Forberedelsen skal bidra til at kandidatene får en felles inngang til eksamen uavhengig av opplæringen de har fått
- kun ha illustrasjoner og vedlegg som er relevante for eksamensoppgavene
- ha tematikk, tekst og bilder som ikke oppleves støtende for kandidatene, samtidig må temaene være aktuelle
- ha oppgaver som kan besvares innenfor tidsrammen for eksamen

4.4 Sikkerhet og taushetsplikt

Eksamensoppgaver og andre opplysninger angående eksamen er sensitive dokumenter. De skal behandles strengt fortrolig helt til eksamen er gjennomført. Alle medlemmer i fagnemnda og konsulenter skal jobbe på egne plattformer i lukkede systemer. Alt arbeid med eksamen skal skje på den plattformen

Utdanningsdirektoratet til enhver tid angir. Eksamen, eventuelt tilhørende forberedelsesmateriell, og kommentarer som er knyttet til dette, skal ikke sendes per e-post eller distribueres på annen måte. Materialet skal heller ikke skrives ut eller kopieres slik at andre kan få tilgang til dette.

4.5 Kvalitetssikring av sensuren

Sensorer for ungdomstrinnet, studiespesialiserende utdanningsprogram, og fellesfagene i de yrkesfaglige utdanningsprogrammene i videregående opplæring, er i hovedsak faglærere med undervisningskompetanse i det aktuelle faget. Sensorene skal ha god kunnskap om og forståelse for læreplanen i faget. Hver enkelt eksamensbesvarelse kvalitetssikres gjennom flere ledd:

Sensorskolering

I etterkant av eksamen arrangeres sensorskolering i alle fag med sentralt gitt skriftlig eksamen. Sensorene blir oppfordret til å delta på sensorskolering i faget. Et utvalg fagpersoner velger ut elevbesvarelser fra årets eksamen som de anser som representative for besvarelser med ulik måloppnåelse. Formålet med sensorskoleringen er at sensorene skal oppnå et tolkningsfellesskap som kan være med på å ivareta en mest mulig rettferdig vurdering. Med «tolkningsfellesskap» mener vi at sensorene blir enige om felles rammer for å tolke og forstå eksamensoppgaven, læreplanen og elevbesvarelsene.

Eksamensveiledning

Eksamensveiledningen publiseres i god tid før eksamen og skal være kjent for kandidatene. Den inneholder

praktisk informasjon om eksamen og kjennetegn på måloppnåelse som ligger til grunn for sensuren.

To sensorer

Alle besvarelsene blir vurdert av to ulike sensorer, begge skal ta utgangspunkt i læreplanen, tolkningsfellesskapet fra sensorskoleringen og eksamensveiledningen i faget.

Fellessensur

I en innledende samling drøfter sensorene i faget oppgavesettet, hvordan det har fungert, retningslinjer for karakterfastsettingen og andre vilkår. Oppmann/formøteleder har ansvaret for denne innledende diskusjonen.

Før fellessensuren har begge sensorene fylt inn et vurderingsskjema for hver enkelt besvarelse og registrert foreløpig karakterforslag i PAS-eksamen. Dette legger grunnlaget for å diskutere seg frem til en endelig karakter. Karakterer som sensorene ikke blir enige om, blir fastsatt av oppmannen/formøtelederen.

Klage

Når eksamenskarakterene er publisert er det mulig for kandidatene å klage. Hver besvarelse blir lest av to klagesensorer. Disse skal vurdere om karakteren er rimelig eller urimelig med utgangspunkt i læreplanen og kjennetegn på måloppnåelse. Dersom de kommer frem til at karakteren er urimelig vil de sette en ny karakter på besvarelsen. Klagesensorene skriver en begrunnelse for endelig karakter uavhengig av om den blir endret eller ikke.

5. Analyse av eksamen og bruk av resultatene

Direktoratet ønsker å gi de ulike brukerne den informasjonen de trenger i sin rolle i kvalitetsutviklingsarbeidet med eksamen. Dette er en del av oppdraget til Utdanningsdirektoratet, gitt i tildelingsbrevet fra Kunnskapsdepartementet: «Direktoratet skal også legge til rette for at informasjon fra det sammenhengende prøve- og vurderingssystemet kan brukes til kvalitetsutvikling.»

Det finnes data, blant annet karakterstatistikk, for hver eksamenskode som gir Utdanningsdirektoratet, fylkesmennene, skoleeier og skolene et kunnskapsgrunnlag om eksamen.

Eksamenskarakterer og standpunktkarakterer for 10. trinn

Karakterer i videregående skole

5.1 Spørreskjema til sensorer

Spørreskjema gis til alle sensorer ved sentralt gitt skriftlig eksamen. Sensorene inviteres til å gi

tilbakemelding til Utdanningsdirektoratet om

- deltagelse på sensorskolering og hvor mange ganger de har sensurert i faget tidligere
- læreplanen, eksamensveiledning med kjennetegn på måloppnåelse, og vurderingsskjema ble benyttet ved sensurarbeidet
- innholdet i forberedelsedelen er relevant for eksamen, uten å avsløre eksamensoppgaven
- det er samsvar mellom de gitte eksamensoppgavene og kompetansemålene i læreplanen
- arbeidsmengden på eksamen er rimelig i forhold til eksamenstiden
- eksamensoppgavene gir mulighet til å vise kompetanse på ulike nivå

5.2 Eksamensrapporter

I noen fag skrives det eksamensrapport. Denne skrives av fagnemnda sammen med Utdanningsdirektoratet og gir informasjon fra gjennomføringen av eksamen og sensur. Hensikten er å gi lærere og elever bedre innsikt i hvordan eksamensoppgavene er forankret i læreplanen og hva slags erfaringer

Utdanningsdirektoratet har etter eksamensgjennomføring og fellessensur. Rapporten skal beskrive årets eksamen og er basert på læreplanen i faget, eksamensveiledningene, vurderinger som ligger til grunn for utforming av eksamensoppgavene og erfaringer fra eksamensgjennomføringen og sensorskoleringer.

Rapportene beskriver hensikten med oppgavene, forankring i læreplanen, utfordringer under sensuren, kjennetegn på måloppnåelse, oppsummering fra sensorspørreskjema og karakterstatistikk. Skriftlig eksamen utgjør én vurderingssituasjon i motsetning til standpunktvurderingen som er basert på flere ulike situasjoner. Eksamensrapporten kan likevel gi skolen informasjon som kan brukes i planleggingen av opplæringen og gi lærere et utgangspunkt for å diskutere hva kompetanse i faget kan være, og kan brukes i samtaler med elevene.

6. Avslutning

Kunnskapsgrunnlaget vi tilegner oss gjennom ulike tilbakemeldinger og data fra eksamen sier noe om kvaliteten på eksamen og sensur. På bakgrunn av denne informasjonen forbedrer vi kontinuerlig kvaliteten på eksamen og sensur. Informasjonen vi får kan f.eks. handle om vanskegrad, antall oppgaver til valg, valg av tema og vurderersamsvar. Eventuelle endringer i eksamensoppgavene/eksamensformene gjøres blant annet på bakgrunn av denne informasjonen.

Endringer i samfunnet, som den teknologiske utviklingen, kan også gjøre det nødvendig å tilpasse og endre eksamensformer slik at eksamen på best mulig måte gjenspeiler den kompetansen elevene trenger både i dag og i fremtiden. Disse endringene henger tett sammen med bl.a. fornyelser av læreplaner.

Utdanningsdirektoratet vurderer jevnlig behovet for endringer i eksamen.

Les erfaringer og vurderinger fra tidligere eksamener

